УДК 001.12:93+32
DOI https://doi.org/10.32782/2663-5984.2026/3.11

Чеканов В.Ю.
https://orcid.org/0000-0003-0651-4267
Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського

КОНЦЕПТ «ЗНАЧЕННЯ ПОДІЙ» В ІСТОРИЧНИХ ТА ПОЛІТИЧНИХ НАУКАХ

У статті представлений аналіз концепту "значення подій", який постійно використовується в текстах з історичних і політичних наук як засіб підсумовування викладу, багатого на фактичні дані. У статті розглядається специфіка його застосування в текстах з історичних та політичних наук. В українській історіографії ця проблема практично не піднімається і не висвітлюється. Дана публікація є доробком, в якому піднімаються питання, дотичні до писання як вітчизняної, так і всесвітньої історії. Тематично стаття відноситься до досліджень з теоретичної історії в частині, котра вивчає лінгвістичний протокол, проблематика якого впроваджена американським істориком Х. Уайтом і нідерландським істориком Ф.Р. Анкерсмітом. Даний концепт аналізується у статті як дієвий складник будови історичних і політологічних текстів як номотетичного, так і ідіографічного характеру.

В ході дослідження автором зроблені висновки щодо доцільності застосування даного концепту в таких текстах, а саме, про те, що він дозволяє встановити стратиграфію історичного знання в текстах. Він уможливлює перехід з рівня опису подій на рівень утворення наукових фактів в текстах з історичних наук, і він же відкриває перспективу застосування прогностичної функції політичних досліджень в текстах з політології. Оскільки в гуманітаристиці єдиним засобом узагальнення досліджень є вербальний опис, це робить застосування даного концепту несуворим, довільним. Характер його визначається не точністю отриманих результатів, а драматургією опису, доречною щодо певного сюжету, чим виправдовується віднесення його до лінгвістичних протоколів.

Ключові слова: *подія, факт, лінгвістичний протокол, історія, політологія, номотетичний, ідіографічний.*

Постановка проблеми. В гуманітарних науках основною стратегією викладу матеріалу є розповідна. На відміну від точних наук, в яких розповідні стратегії доповнюються включенням математичного апарату, в принципі не підвладного вербальним засобам, в гуманітаристиці вербальний виклад є єдиним можливим. Це може бути пов'язано з тим, що в гуманітарних дисциплінах фактичний матеріал не розташовується по передвизначених локаціях (що уможливлює застосування невербальних композицій – формул, рівнянь) і взагалі не потребує чіткої стартової локалізації. Впорядкування матеріалу в них припадає на завершальну стадію. Скажімо, проведення історичного чи політичного дослідження за методами певної теорії може не виправдатися, якщо виходить з некоректного присвоєння його об'єкту властивостей, якими той не володіє. Визначення стартової позиції із застосуванням готових методів можливе (як *парадигма дослідження*), але воно апріорі звужує простір, де оперує автор. Політичну реальність можна і на старті визначити як "велику шахівницю" (за З. Бжезінським), але тоді автор потрапляє в парадигму гри, що може виявитися непридатною для опису феноменів, що до гри непричетні.

Способи викладу впливають на параметри репрезентації результатів дослідження в різних галузях науки. У точних науках результати можуть виражатися формулами, доказ яких сам по собі означає досягнення дослідної мети, і вербальне підсумовування результатів може бути навіть зайвим. Відкриття подальших перспектив дослідження залежить від можливості застосування таких формул в наступних розробках. Тобто, точні науки, в цілому, не потребують вербалізації результатів: в них результатом є досягнення стану відкритості дослідження у перспективний простір, в якому отримані результати можуть бути

© Чеканов В.Ю., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

використані надалі. Формула в них існує буквально, а не як парадигма. Вона стає *формулою подальших досліджень*.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тематично розвідка, присвячена цим питанням, належить до досліджень з теоретичної історії, має справу з вербальними описами і розташовується серед праць, присвячених "лінгвістичному протоколу" – перспективному напряму студій, започаткованому в кінці XX ст. Х. Уайтом та Ф. Анкерсмітом. В Україні цей напрям розроблявся у 2005 – 2017 рр. колом авторів, що публікувалися в альманаху "Ейдос" [10, с. 41], хоча проблема, порушена нами, піднімається вперше. Вона є своєрідним розвитком ідей, викладених у нашій монографії 2025 р. [1, p. 30; 6, p. 5–11; 10, с. 30–31].

Постановка завдання. Оригінальність нашого підходу полягає в тому, що завданням розвідки є дослідження не парадигм в гуманітарних науках, а засобів фіналізації досліджень, їх місця в структурі текстів і впливу на отримані результати через специфіку їх формулювання. Цей аспект історіографічних і політологічних студій в гуманітаристиці практично не розроблений. До нього відносяться засоби обробки результатів дослідження, визначення доцільності їх застосування і точності досягнутих результатів, відкритості в перспективу продовження досліджень, а також зворотній вплив, який вони чинять на їх перебіг.

Виклад основного матеріалу. В гуманітаринх науах, зокрема, в історії, опис прикінцевої ситуації дослідження визначається тим, що автор відповідає не лише за отриманий новий результат, а й за його *завершення*. Формою цього завершення є вербальне підсумовування отриманих результатів, а засобом – встановлення *значення* досліджуваної події, факту чи процесу.

В гуманітаристиці неминучим є саме вербальне підсумовування, адже воно випливає з вербальної фіксації результатів. Воно є не формальним, додатковим прийомом, а формує прикінцеву ситуацію дослідження у протилежний математичним наукам спосіб: воно не залишає її відкритою для майбутнього застосування, а навпаки, логічно замикає в рамки, визначені на початку дослідження як хронологічні і географічні, котрі протягом його уточнюються як логічні, сюжетні [10, с. 453–454]. Події всередині цих рамок утворюють своєрідний контур взаємозв'язків, самодостатній і не обов'язково відкритий у майбутнє. Так, розповідь про зниклі цивілізації минулого зовсім не завжди вимагає знаходження в них виходу в перспективний простір, аналогічний точним наукам. Сам характер сюжету про зниклу цивілізацію допускає його виклад в парадигмах, де діють принципи трагічної драматургії (трагедія зникнення).

Однак тут теж починаються розбіжності. Якщо певні сюжети (припустимо, про цивілізацію інків) достатньо розповісти за цими принципами як достатніми для досягнення стану обізнаності читача, і просто перейти до інших аспектів проблеми [4], то більшість подібних сюжетів вимагають більш складного підходу.

Наприклад, розповіді історії Київської Русі традиційно завершуються описами монголо-татарської навали, але вона не стала тотально руйнівним чинником в історії країни і залишила відкритими деякі перспективи розвитку, Відповідно, трагічна драматургія, доречна при описі руйнування Києва у грудні 1240 р., буде недостатньою при описі, скажімо, походу монголів у Галицько-Волинське князівство у 1241 р., тому що він супроводжувався не лише руйнуваннями, але й політичними діями переможених, відкритими у майбутнє, скерованими на збереження перспектив розвитку [7]. Опис їх вимагає іншої драматургії, менш емоційної і більш раціональної.

Така драматургія в описі історичних подій будується за загальними принципами наукового дискурсу, що передбачають виділення в підсумку *значення подій*.

Значення подій у працях з історичних та політичних наук фіксується задля логічного замикання інформаційного контуру, створеного викладом подій у тексті. В історичних науках цей концепт визначається як *історичне значення*, тоді як в політичних він залежить від характеру текстів – номотетичних чи ідіографічних (в термінології Г. Ріккерта [5, S. 7]). У *номотетичних* ("законоутворюючих") він сполучає в компактний вузол матеріал, пристосований для вироблення нормативних формулювань, для узагальнення, типологізації та відкриття закономірностей. В *ідіографічних* (подієвих) текстах він, навпаки, фіксує певний стан розвитку складників ситуації, іноді розпорошених, але завжди відкритих у перспективу подальшого розвитку.

Отже, ідіографічні описи політичних подій структуруються подібно до текстів у точних науках, тоді як номотетичний виклад матеріалу більш подібний до історичних досліджень. Розташування історичних подій в минулому неминуче веде до замкнення їх у контур, хронологічні межі якого відомі за визначенням. Часова рамка, в якій перебувають події минулого, і логічний контур, що

застосовується для організації матеріалу в номотетичних дослідженнях з політології, подібні між собою.

Ідіографічні описи політичних подій, навпаки, не можуть організовуватися таким же чином, оскільки сенс їх – у відкритості, в аналізі та у порівнянні перспектив. Тобто, в політичних науках велику роль відіграє прогнозування [11, с. 303] і це обумовлює практичну значущість ідіографічних описів. Для того, щоб зберігати актуальність, вони мають бути незамкненими, постійно готовими до розвитку ситуації в майбутньому. Водночас, історичний текст, зведений до ідіографічного опису, не є повноцінним науковим текстом – йому бракує підсумків, що вводять матеріал тексту в номотетичний контекст шляхом присвоєння описаним подіям *історичного значення*.

Проте, у політичних науках незамкненість ідіографічних описів веде до ситуації, відомої усім споживачам політичних прогнозів – вони часто не реалізуються. Замкнені же контури історичних описів подібні до контурів логічного мислення: в них застосування логіки не стільки виключає випадковість, скільки перетлумачує її в один з елементів будови тексту. Наприклад, випадкові події битви при Ватерлоо у 1815 р. (помилка маршала Груші) не впливають на формулювання причин поразки Наполеона в узагальненнях до опису "Ста днів" як закономірних. У сучасних текстах вони навіть подаються через цитування джерел (з істориків наче знімається відповідальність за випадковість дій Груші) [2]. Тобто, випадковості можуть репрезентуватися в описах, але вилучаються з узагальнень. В результаті основним чинником формування концепту історичного значення стає *закономірність*.

В ідіографічних описах політичних подій випадковості не вилучаються з побудови узагальнень, тому що можуть надалі чинити довготривалий вплив і завжди повинні враховуватися у прогнозах. Але вони можуть не враховуватися в номотетичних, нормативних узагальненнях як суперечливі щодо логіки. Критерієм, що відрізняє ідіографічні від номотетичних текстів у політології, є практична і перспективна застосовність перших і використання у других мисленевих контурів, що подібні до часових контурів історичних текстів.

Раціональні побудови в наукових працях є не лише результатом логічного підсумовування викладеного матеріалу, але і містять в собі організаційні принципи цього викладу, парадигми. А вони відмінні, бо у них виражаються здебільшого неусвідомлені авторами стандарти мислення. Ці стандарти проявляються підсвідомо, але можуть бути відстежені засобами контент-аналізу.

В історичних і політичних науках різні стандарти мислення діють в номотетичних та ідіографічних текстах. Ключове значення для формулювання їхньої розбіжності якраз і має концепт "значення подій", котрим маркуються як замкнені, так і розімкнені часові контури, утворені викладом. Наприклад, сучасні політологічні тексти, в яких широко представлені події російсько-української війни, уже в силу цього "широкого представлення" тяжіють до стандарту ідіографічного опису, пов'язаного з виконанням прогностичної функції політичних наук – автори текстів наводять масу фактів з метою використати їх як аргументи на користь певного сценарію подальшого розвитку ситуації.

Номотетичне мислення виходить з іншого стандарту – з маси фактів (на "дереві сценаріїв") обирається певна кількість їх, що корелюються між собою і можуть бути організовані як *кластер* подібних чи, в кращому випадку, як *маршрут*. Він прокладається між ними залежно від логіки автора [8]. Маршрут передбачає не тільки визначення подібності відібраних фактів, але і встановлення їх послідовності [10, с. 445]. Воно якраз і робить можливим передбачення розвитку ситуації і, відповідно, виконання прогностичної функції політичних наук. І ідіографічний опис, і номотетичне регулювання масиву фактів пов'язані з виконанням цієї функції. Проте, в політичних науках вона розпорошена між двома протилежними стандартами мислення, один з яких вимагає якнайповнішого врахування фактичної бази, а другий – відбору частини фактів за критерієм, введення якого уже суперечить принципу якнайповнішого врахування.

Ця суперечність виступає джерелом апріорної неточності прогнозів в політичних науках. Власне, на Заході ці науки тому і прийнято називати "теоріями", що невиконання тієї функції, якої від них очікують практикуючі політики, заважає їх дисциплінарному оформленню. Навіть у мирний час прогностична потужність передбачення у роботах великих дослідних колективів, очолених, зокрема, такими корифеями у дослідженні міжнародних відносин, як К. Дойч, не виходила за межі трьох років [3, p. 214, 230]. У воєнний же час розгубленим політологам доводиться погодитися з нав'язаним ззовні стандартом мислення, прихильники якого взагалі виключають досяжність бодай якоїсь точності.

В історії концепт "значення події" пов'язаний з низкою понять, що використовуються при узагальненнях. Зокрема, це концепти "історичної справедливості", "виправданості", "ролі" чи "правоти", якими підсумкові параметри об'єкту маркуються із застосуванням оцінних категорій, взагалі не властивих історії. Скажімо, в описах наслідків війн розташування *історичної виправданості* визначається по-різному залежно від часової відстані. Так, геноцидні практики ассирійського царя Тиглатпаласара III (745–727 рр. до н.е.) у короткостроковій перспективі сприяли посиленню його держави внаслідок переселення або вбивства населення окупованих територій. У довгостроковій же – саме вони сприяли знищенню Ассирії, репутація якої серед сусідніх націй була зруйнована цими практиками. Відтоді сусідні нації вважали згубним будь-який компроміс з Ассирією.

Так само суперечливим є концепт "історичної ролі": практично всі персоналії історичних описів міняють свої ролі залежно від перспективи розгляду. Наприклад, у фігурі Леніна у першій половині XX ст. домінантою вважалася роль "вождя світового пролетаріату", тоді як у довготривалій перспективі на перше місце встала його тактика, оформлена в теорії "побудови соціалізму в одній окремо взятій країні".

Іноді часова відстань взагалі не сприяє досягненню номотетичної якості дослідження. Наприклад, в концепції "Української національної революції (1648–1676)", яка переповідається в українській Вікіпедії за О.Д. Бойком, висновки зведені до переліку локальних чинників, що унеможливили успіх цієї революції: тут і "відсутність в еліти досвіду державного будівництва", і "переважання у свідомості… групових, станових інтересів над національними та державними", "розгортання міжусобної боротьби за булаву" і навіть "деструктивна політична роль, яку відігравала наприкінці 1650-х – у 1-й пол. 1670-х рр. Запорізька Січ" [9]. Ясно, що всі вони були дієвими, але залишається незрозумілим, чому еліта так і не набула досвіду державного будівництва, чому національні та державні інтереси не подолали групових та станових і, врешті-решт, чому конструктивна роль Запоріжжя на початку Хмельниччини згодом перетворилася на деструктивну.

В цитованому тексті немає узагальнення на рівні, на якому перемінні чинники набувають якості *значення*: не показане втілення сталих тенденцій розвитку, єдиних у контексті Європи. Тому виглядають необґрунтованими пасажі, де доводиться, що "національна революція становила важливу і невід'ємну складову європейського революційного руху раннього нового часу" [9]. Вона навіть порівнюється з т.зв. Нідерландською революцією 1566–1609 рр. (хоча ця остання є витвором пізнішої марксистської історіографії СРСР, тоді як у самих Нідерландах цей період визначається як "Вісімдесятилітня війна (1568–1648)" [10, с. 179–180]). Якщо складова невід'ємна, неясно, чому в одній країні утвердилася міцна незалежна держава, а в другій настала Руїна.

Отже, зазначені концепти не є стабільними елементами історичного опису: вони змінні в часовій перспективі і не завжди придатні для формулювання обґрунтованих висновків. Це знижує їхню "номотетичну вартість", змушуючи порушити питання про те, що підсумок в історичному описі часто не несе номотетичного навантаження: він є складником "лінгвістичного протоколу" (в термінології Ф. Анкерсміта) і використовується як елемент драматургії. У своїй творчості історики виступають митцями [1, p. 71], тоді підсумки – це ще один їхній пензель. А у такій якості підсумки навіть до наукових праць не можуть бути суворо науковими.

Які ще аспекти помітні в концепті "значення події"? По-перше, використання терміну *подія* вказує, що для формування концепту придатні не будь-які складники реальності (що складається і з *подій*, і з *фактів*). Терміну "подія" властивий певний набір ознак. *Події* (явища) відсилають до широкого, нефахового кола *свідків події*; в ній помітне проявлення доступної для спостереження зовнішньої сторони і спонтанність настання, а передумови приховані. *Факти* же відбивають іншу стадію освоєння реальності. Вона слідує за проникненням під зовнішність подій і пов'язана з відкриттям передумов та чинників [10, с. 78]. Невипадково у слововжитку наявне сполучення *науковий факт*. Факти, як правило, не *помічаються* випадковими спостерігачами, а *встановлюються* в результаті фахової діяльності. Факти можуть бути зв'язані з подіями органічно і генетично: події виступають як їх зовнішність і як наслідок виходу на поверхню прихованого процесу, що описується із застосуванням поняття *факт*. Факти і події не чергуються між собою в картині реальності; вони перебувають на різних її рівнях – рівні *сприйняття* та рівні *аналізу*.

Таким чином, можна підняти питання про *стратиграфію дослідження*. Ми виділили його рівні – спостереження і аналізу. Концепт "значення події" явно властивий першому. Можна зробити

припущення, що цей концепт є у дійсності засобом переходу з рівня сприйняття на рівень аналізу, фахового мислення і слововжитку.

Тому що *значення події* і *факт* є, в цілому, тотожними поняттями. Вибір того чи іншого термінологічного конструкту відображає не стільки малопомітні і неістотні відмінності між ними, скільки те, що дослідження вимушено перебуває на рівні, котрий вимагає від автора призупинити проникнення вглиб *події*. Це робить концепт "значення події" суперечливим: він широко використовується, але пов'язаний з неповнотою заглиблення автора всередину досліджуваного об'єкту (яке привело б його до встановлення *факту*). Поняття факту взагалі складніше застосовувати: це вимагає не лише його постулювання, але й використання спільнотою – складно апелювати до фактів, невизнаних колегами. Концепт "значення події" більш придатний для встановлення згоди з ними.

Висновки. Отже, в гуманітарних науках діє стратегія вербального опису, крайні варіанти якої представлені історичними і політичними науками. Різні варіанти стратегії – номотетичні та ідеографічні описи – спрацьовують в обох галузях по-різному. Якщо в історичних науках ця стратегія служить підсумовуванню матеріалу, то в політичних (через відкритість описів у майбутнє) вона надає можливість обрати з маси подій ті, чия значущість робить їх перспективними і виправдовує їх відбір з ідіографічного опису з метою прогнозу. Концептом, який допомагає знайти певну середню лінію вербального опису, є "значення подій", що використовується як засіб підсумовування: в історичних науках він служить сполучником події і факту, в політичних – сприяє відкриттю можливостей прогнозування політичної ситуації і виконанню однієї з провідних функцій політології.

Досліджений концепт є не стільки елементом логічної побудови, скільки складником драматургії опису. Він відноситься до лінгвістичного протоколу, застосовного при описі події: встановлення "значення події" не створює точного знання про подію, але в структурі тексту, яку відтепер можна розглядати *стратиграфічно*, поділеною на рівні спостереження і аналізу, розташовується так, що (залежно від галузі науки) воно може сприяти і переходу на наступний рівень дослідження, і відкриттю перспектив прогнозування її розвитку.

Література

1. Ankersmit F.R. Historical Representation. Stanford: Stanford University Press, 2001. 317 p.
2. Battle of Waterloo. https://en.wikipedia.org/wiki/Battle_of_Waterloo
3. Deutsch Karl W., Edinger Lewis J., Macridis Roy C., Merrit Richard L. France, Germany and the Western Alliance. New York: Charles Scribner's Sons, 1967. 324 p.
4. Inca Empire. https://en.wikipedia.org/wiki/Inca_Empire#History
5. Rickert Heinrich. Kulturwissenschaft und Naturwissenschaft. Tuebingen: Verlag von J.C.B. Mohr, 1926. 144 S.
6. White Hayden. Metahistory. The Historical Imagination in Nineteenth-Century Europe. Baltimore–London: The John Hopkins University Press, 1975. 448 p.
7. Історія України в історіях: Лекція 4. Галицько-Волинська держава. Монгольська навала. https://ed-era.com/projects/znohistory/m1/l4
8. Пекар Валерій. Ми стоїмо на межі між минулим та майбутнім, вдивляючись в туман попереду… https://espreso.tv/poglyad-mi-stoimo-na-mezhi-mizh-minulim-i-maybutnim-vdivlyayuchis-v-tuman-poperedu
9. Українська національна революція (1648–1676). https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D0%BD%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0_%D1%80%D0%B5%D0%B2%D0%BE%D0%BB%D1%8E%D1%86%D1%96%D1%8F_(1648%E2%80%941676)
10. Чеканов Всеволод. Просторово-часовий вимір історієписання: методологія і дослідницькі практики. Вінниця: ТВОРИ, 2025. 488 с.
11. Чеканов В.Ю. Функції теорії міжнародних відносин. *Гілея: науковий вісник.* Вип. 79 (№ 12). 2013. с. 303–305.

Chekanov V.Yu. THE CONCEPT 'SIGNIFICANCE OF THE EVENT' IN HISTORICAL AND POLITICAL SCIENCES

The article is representing the analysis of concept 'significance of the event' which is commonplace in humanitarian texts mainly in history and political sciences as a mean to summarize the material rich with facts. It deals with the specifics of its usage in the texts in historical and political sciences. Ukrainian national historiography mostly omits this problem. Thes publication deals with issue of writing both national and world

history. Thematically this article is concerning to researches in theoretical history, particularly to the part exploring so called 'linguistic protocol' initialized by H. White from the USA and especially by F.R. Ankersmit, celebrated historian from the Netherlands. The concept in this article is under exploration as the acting factor building nomothetic texts along with idiographic ones in both historical and political sciences.

While doing this research author managed to make some perspective conclusions concerning expedience of using this concept in such texts; the most valuable conclusion is that usage of this concept makes possible the definition of stratigraphy of historical knowledge in appropriate texts. It enables transition from the level of event description onto the level of scientific fact generating (in history) and opens the prognosis function usage (in political sciences). Because of exclusive role of verbalization as a way of conclusion in humanitarian sciences, it makes the concept of "meaning of the event" voluntary and non-strict. Its character is never defined with the severity of the results achieved but with the dramaturgy of description applicable to the certain subject. It justifies the locating this topic among the researches of various linguistic protocols.

Keywords: *event, fact, linguistic protocol, history, political science, nomothetic, idiographic.*

Конфлікт інтересів: автор **є** членом редакційн**ої** колег**ії** журналу. Для забезпечення незалежності редакційного процесу рукопис розглядався редактором, який не мав конфлікту інтересів з автором. Автор не брав участі у відборі рецензентів, процесі рецензування та прийнятті рішення щодо публікації статті. Рукопис пройшов стандартну процедуру подвійного сліпого рецензування.

Дата першого надходження статті до видання: 14.09.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 16.10.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 19.11.2026